

СВІТОГЛЯДНІ ПЕРЕКОНАННЯ ТА ІДЕЙНО-ПАТРІОТИЧНІ ЗАСАДИ БУТТЯ ПІДПІЛЬНИКІВ І ПОВСТАНЦІВ

Роль і місце людини у державі детерміновані її світоглядом, через який вона "сприймає, осмислює й оцінює навколишню дійсність, як світ свого буття й діяльності"¹. На долю покоління українців першої половини ХХ ст. випало виявити усі глибинні прагнення, зреалізувати накопичений століттями досвід боротьби за Соборну Самостійну Державу. Основні положення творення такої держави, з огляду на міжнародне становище й ситуацію в самій Україні, виробили провідні теоретики ідеології націоналізму. Зокрема Дмитро Донцов у 1921 р. сформулював головні положення свого світогляду: Росія як найбільший ворог України, селянство як основа нації, а відповідно і держави, необхідність сильного відчуття мети й волі, усвідомлення необхідності опертя тільки на власні сили. З часом його погляди змінювались, відзначаючись радикальністю. Він підкреслює, що мусить бути ініціативна група, яка визначає національну ідею, організовує маси (народ) на боротьбу за неї². На думку Д.Донцова, ця невелика група провідників керується ірраціональністю, романтизмом; вірить в історичне призначення свого народу. Саме Д.Донцов у своїх творах вимальовує ідеальний образ українця – борця за свободу народу. Основою світогляду такої людини має бути воля до життя як рушійна сила у боротьбі. На творах Д.Донцова виховувалось покоління борців, які були задіяні у різних суспільно-культурологічних, просвітницьких та спортивних товариствах у міжвоєнні десятиліття ХХ ст.³ Окрім Д.Донцова, значний вплив на розвиток ідеології націоналізму, а відповідно і на світоглядні засади учасників національно-визвольної боротьби українців у ХХ ст. мали праці Дмитра Андрієвського, Миколи Сціборського, Юліана Вассіяна та ін.⁴ Сама політична ситуація у Європі диктувала українцям об'єднання (не залежно від політичної приналежності) задля втілення віковичної мрії – здобуття державної незалежності. Уже напередодні Другої світової війни Організація Українських Націоналістів була впливовою силою, принаймні у Західній Україні, а її керівники, здатними очолити визвольний рух.

Основу світоглядних цінностей та ідейно-патріотичних засад підпільників і повстанців становили духовні чинники. Передусім це було глибоке релігійне

¹ Український радянський енциклопедичний словник // За ред. Портулак Б. – К., 1987. – Т. 3. – С. 179.

² Донцов Д. Націоналізм. – Лондон, 1966. – С. 113.

³ Бунь З. Передумови визвольної боротьби українського народу 1939–54 рр. на Прикарпатті та в Карпатах // Народознавчі Зошити. – 2002. – № 5-6. – С. 493-501.

⁴ Русначенко А. Розумом і серцем. Українська суспільно-політична думка 1940–1980-х років. – К., 1999. – С. 12-16.

переконання в справедливості їх визвольної боротьби, впевненість у тому, що це є Божою Правдою. Таке світорозуміння підпільників і повстанців становило потенцію їх духу, служило невичерпним джерелом внутрішньої енергії⁵. Степан Бандера писав: “Велика чиста ідея української нації, змагання за волю України й за Божу Правду на українській землі – це невичерпне джерело сили нашого руху [...]”⁶.

Релігійні переконання були найглибшою світоглядною засадою повстанців. Для українського народу, який віками змагався за незалежність, вона стала однією з його найсильніших духовних традицій, адже віра в Бога, як закон справедливості визвольної боротьби, повстанці і підпільники успадкували з героїчного минулого українського народу. Дмитро Донцов відзначав, що наші предки вірили, що в світі панує закон Вищої Справедливості, вірили в Бога, який пильнує, щоб люди не порушували його закони, бо за це він карає спільноту. Тому, щоб не накликати на себе біди, вони шанували і дотримувались цих законів⁷. Козацтво надало цій орієнтації державницького значення. Війну з Польщею вони вели під гаслом: “За віру і націю Руську”⁸. Релігійний світогляд був характерний і для національно-визвольної боротьби українського народу 1939–1954 рр. Першими словами тих, хто вступав в Організацію Українських Націоналістів було: “Прирікаю і зобов’язуюсь перед Богом...”⁹. Випускники підстаршинських шкіл і старшинської школи “Олені” присягу вояка УПА приймали на Біблії¹⁰. Ще одним переконливим доказом глибокої релігійності повстанців є день створення УПА, який співпав зі святом Покрови Пречистої Богородиці¹¹. Це свято було найбільшим на Запорозькій Січі й символізувало заступництво та оберігання Пречистою Богородицею козаків. Такого опікунства Божих сил прагнули і повстанці, приурочуючи день створення УПА до цього свята.

Релігійні переконання повстанців визначали зміст і характер визвольної боротьби. Перш за все, це була ідеалістична боротьба за загальнолюдські цінності, адже християнський світогляд завжди був і є ідеалістичним¹². С.Бандера писав, що це є боротьба за ідею “...свободи релігії, сумління, думки і слова, вільної духовно-культурної і мистецької творчості – проти насильства над духом народів і людини, проти накидання засобами терору большевицької доктрини та її шаблонів у духовому, культурному і мистецькому житті та творчості”¹³. Про ідеалістичні орієнтації повстанців свідчила незламність їхньої віри у свою перемогу. Відомий громадський політичний діяч та учасник визвольної боротьби Степан Мудрик-“Мечник”, стверджував, що “...перед ними

⁵ Реєнт О., Лисенко О. Українська національна ідея і християнство. – К., 1997. – 128 с.

⁶ Бандера С. Українська національна революція, а не тільки протирежимний резистанс // Бандера С. Перспективи Української революції. – Дрогобич, 1988. – С. 131.

⁷ Донцов Д. Дух нашої давнини. – Дрогобич, 1991. – С. 18.

⁸ Маланюк Є. Нариси з історії нашої культури. – К., 1992. – С. 32.

⁹ Приречення // Літопис УПА. – Т. 23.

¹⁰ Киричук Ю. Нариси з історії українського національно-визвольного руху 40-50 років ХХ ст. – С. 83.

¹¹ Постанова Української Головної Визвольної Ради... // Причинки до суспільного мислення. – Ч. 3. – С. 47.

¹² Штепа П. Мафія і Україна. – Львів, 2002. – С. 11.

¹³ Бандера С. До засад нашої визвольної політики // Перспективи Української Революції. – Дрогобич, 1988. – С. 47.

не скривали трагічної долі боротьби. Зверхник говорив, що до вільної України ми не доживем, але мусимо вмерти, щоб на нашій смерті виховувалось нове покоління”¹⁴. У повстанському розумінні смерть, не сприймалась як поразка. Поразкою для них було здатися на милість ворога. Переконливим фактом дотримання такої ідейно-патріотичної засади може послужити бій повстанців 2 лютого 1949 р. в Бозникуватці біля села Верхньої Рожанки Сколівського району Львівської області. Каральні загони оточили кріівку, в якій зимувало 12 повстанців. Вирватись з оточення не було можливості. Тоді повстанці заспівали свою улюблену пісню “Ну і що ж, як прийдеться умерти”, самі пострілялись, щоб не потрапити до рук ворогів¹⁵. Незаперечним фактом ідеалістичних переконань повстанців було швидке відновлення збройних структур. За жовтень і листопад 1946 р. в Станіславській області було зліквідовано 61 осередок ОУН, але вони повторно відтворувались¹⁶.

Прикметним відображенням ідейно-патріотичних переконань повстанців було їх глибоке прагнення мати свою державу. Як стверджує визначний теоретик національно-визвольної боротьби Петро Полтава-“Федун”, повстанці вважають “...це підтверджується усім дотеперішнім історичним досвідом українського народу, досвідом усіх інших поневолених народів, – що тільки незалежна українська держава забезпечить українському народові найкращі умовини для його всебічного духового і матеріального розвитку, що тільки незалежна українська держава може бути надійною гарантією справді вільного, справді щасливого і заможного життя українського народу”¹⁷. Це була ідеологічна константа повстанської боротьби, яка забезпечувала їй довготривалість та першість. Без неї визвольний рух проти таких двох потужних монстрів як німецький та більшовицький імперіалізм не втримався б й року.

Характерною особливістю світоглядних засад повстанського буття було їх бачення світового розвитку людства, інтеграції народів. На противагу матеріалістичним ідеалам, що запанували у світі, які відстоюють інтеграцію народів на “загал”, повстанці відстоювали ідеалістичні позиції зближення народів. Передусім вони виступали за ідею вільного розвитку народів, проти насадження волі великих народів малим. У програмних документах УПА задекларовано: “система вільних народів і самостійних держав – це одинока і найкраща розв’язка питання порядку в світі. Спроба упорядкувати світ на інших основах не дали ніколи позитивних результатів. Всі понаднаціональні державні твори-імперії виявлялись завжди чинниками історичної реакції і занепаду. В імперіях завжди один нарід поневолює і веде до занепаду інші народи”¹⁸.

Розвиток на “загал”, коли великі народи поглинають чи асимілюють малі, знівельовує культурні надбання поневолених, позбавляє їх самобутності, створює одноманітний сплав і веде у “нікуди”. За цих обставин поневолені народи

¹⁴ Мандрик М. Боротьба за відновлення державності (1921–1951) // Стрийщина: Шлях до волі. – Стрий, 1998. – С. 45.

¹⁵ Дем’ян Г. Українські повстанські пісні 1940–2000 років (історико-фольклористичне дослідження). – Львів, 2003. – С. 232.

¹⁶ Постанова Політбюро ЦК КП(б)У “Про хід боротьби з залишками банд українсько-німецьких націоналістів у Станіславській області” // Літопис УПА. Нова Серія. – Київ. – Т. 3. – С. 264.

¹⁷ Полтава П. Хто такі бандерівці та за що вони борються // Літопис УПА. – Т. 9. – С. 15.

¹⁸ Постанови III-го НВЗ ОУН // ЛУПА. – Т. 24. – С. 227.

втрачають свої національні надбання, позбавляючи світ багатогранності й колоритності розвитку. Саме політичний принцип універсальності нації, як найвищої людської цінності захищали повстанці на відміну від марксистсько-більшовицького розуміння міжнародних відносин. Переконаливим фактом реалізації таких демократичних політичних засад була зміна гасла “Україна для українців” на “Свобода народам, свобода людині”¹⁹. Проте і попереднє гасло, якому закидали вияви шовінізму, насправді не мало такого звучання. Є велика різниця, коли таке гасло проголошує пануюча нація і народ, який прагне звільнитися від національного поневолення, здобути державну незалежність, тобто стати господарем у власному домі. Власне тільки це і мали на увазі ідеологи ОУН, висуваючи те гасло, а не дискредитацію інших народів.

Важливою світоглядною засадою повстанців було переконавання, що здобути незалежність можна лише власними силами. Історія визвольної боротьби українського народу неодноразово доказувала, що ніхто і ніде з чужинців не сприяв нам у здобутті самостійності. Підтвердженням цього було ставлення Німеччини до Акту відновлення української держави 30 червня 1941 р. Союзниками у боротьбі за визволення повстанці вважали поневолені Берліном і Москвою народи. Друга конференція ОУН у квітні 1942 р. ствердила: “Вважаємо, що перемога залежатиме тільки від мілітаризації і розбудови власних революційних сил всього народу, об’єднаних під одним, революційно-політичним проводом ОУН. Тому ми рішуче побороємо орієнтацію лише на міжнародну кон’юнктуру, на пасивне вичікування і творення фахових кадрів у чужих державних системах – як демобілізуючу і шкідливу для Української Визвольної Боротьби”²⁰.

Виявом високого гуманізму та ідеологічних засад повстанців було їхнє бачення побудови майбутнього політичного і соціального ладу своєї держави. У програмних документах ОУН йшлося про забезпечення соціальних прав і свобод громадян незалежної України.

У середовищі повстанців утверджувалися духовні традиції, культура народу. В ухвалах Другого Великого Збору ОУН йшлося про пошановування знаменних подій в історії українців: “Свято Соборності”, “День боротьби” (31 серпня 1919 р. об’єднані українські армії вибили більшовиків із столиці України) та ін.

Відроджувалися традиції вшанування пам’яті загиблих борців за волю України, зокрема насипання символічних могил успадковано з часів козащини.

Насипання символічних могил набуло особливо масового характеру в перші роки Другої світової війни, коли це робилося по всіх селах і містах²¹. Вони символізували загальну жалобу за жертвами більшовицького окупаційного терору 1939–1941 рр. Вірність ідеалам визвольних змагань засвідчили також псевдоніми повстанців, які походили від прізвищ прославлених борців “Перебийносів”, “Залізників”, “Кармелюків”, “Яструбів”, “Орликів”, “Савурів”²².

Ще одним класичним прикладом використання повстанцями історичних традицій є рейди УПА. Історики стверджують, що “...Богдан Хмельницький, щоб підняти до боротьби з Польщею якнайширші маси українського народу, посилав рейдами в найдальші закутки українських земель вишколені козацькі

¹⁹ Прокоп М. Журнал “Ідея і Чин” (Інформації та оцінка редактора) // Літопис УПА. – Т. 24. – С. 12.

²⁰ Політичні Постанови другої конференції ОУН // Літопис УПА. – Т. 24. – С. 49.

²¹ Савчин М. Тисяча доріг (Спогади) // Літопис УПА. – 1995. – Т. 28. – С. 38.

²² Після слово // Літопис УПА. – 1989. – Т. 12. – С. 119.

загони"²³. Повстанські загони теж піднімали рейдами національно-патріотичний дух українців та й народів сусідніх держав. Під час рейдів у Польщу, Словаччину та Чехію повстанці закликали поневолені народи до спільної боротьби проти насильства московського імперіалізму.

Повстанці використовували досвід формування військово-організаційних структур. Вони створювалися не за принципом регулярних армій, а на основі козацького устрою. Основною військовою одиницею у козаків був курінь, який "...мав своє господарство і назву, найчастіше за назвою місцевості з якої походили козак"²⁴. У повстанців бойовою одиницею була сотня²⁵, яка теж мала свою визначену територію, де проходила військової дії, організовувала своє територіально-технічне забезпечення, просвітницько-вишкільну діяльність. Певним елементом інновацій організаційно-строєвого устрою повстанців було підпорядкування зверхникові терену, що виходив поза межі їх дій²⁶.

Певна спадкоємність традицій простежується у тактиці бою. Козаки вели бій табором, за якими ставало військо. Такий спосіб оборони відомий в українських степах уже за княжих часів, коли військо на безлюдному місці захищалося від половців возами²⁷. Таке ведення бою було круговою обороною, яка становила класичну тактику повстанських відділів²⁸.

Характерною ознакою військового хисту повстанців було вміння постійно тримати в полі зору ворога, знати місце його перебування, передбачити розвиток подій і тим самим, уберегти себе від небезпеки. Значну допомогу в цьому їм надавало населення своєю певною поведінкою, умовними знаками²⁹. Про це свідчили і такі прикмети, як рух на дорогах, одночасне ранкове або пізнє вечірнє розпалювання селянських печей³⁰. В іншому випадку був досвід, що ґрунтувався на власних спостереженнях за поведінкою домашніх тварин, птахів. Найбільше спогадів про присутність ворогів у тій чи іншій місцевості і способи їх виявлення у розповідях про "в'їдливе ляння собак". Ось про що згадує І. Гарвас: "Як не диво, але так якось склалось, що коли в українське село заходили українські повстанці, собаки мовчали. Але коли заходили енкаведисти – собаки вже наперед відчували і починали неспокійно гавкати"³¹. Сотенний Симчич М.³² розповідає, якщо в лісі кружляли птахи і не сідали, то це засвідчувало, що там хтось є чужий, бо до повстанців вони вже звикли. Особливо активну допомогу у виявленні більшовиків надавали повстанцям діти-пастухи, які, побачивши замаскованих ворогів у лісі, вигукували "Вовк, вовк на поляні" і називали ліс чи місце, де ті переховувались. Іноді пастухи спеціально гонили корів з місця на місце, відшуковуючи каральні загони"³³.

²³ Вершигора М. Про рейди УПА // Українська Повстанська Армія. Збірка документів за 1942–1950 рр. Видання Закордонних Частин ОУН, 1957. – С. 67.

²⁴ Довідник з історії України. – К., 1995. – Том. 2. – С. 131.

²⁵ Содолю П. Українська Повстанська Армія, 1943–49. Довідник. – Нью-Йорк, 1994. – С. 25.

²⁶ Костюк Г. Рейди Підкарпатського куреня під командою "Прута". 1945 р. // Літопис УПА. – 1992 р. – Т. 19. – С. 113.

²⁷ Крип'якевич І. Історія Українського війська. – С. 344.

²⁸ Найбільший бій сотні "Сірі вовки". Під командуванням к-ра "Бистрого" з німцями коло с. Затурики // Літопис УПА. – Т. 12. – 1989. – С. 31.

²⁹ Гук А. Пробій з оточення // Літопис УПА. – 2001. – Т. 31. – С. 103.

³⁰ Ткаченко С. Повстанческая армия: тактика борьбы. – С. 5.

³¹ Гарвас І. Собака – приятель бандерівців // Літопис УПА. – 2001. – Т. 31. – С. 103.

³² Записано 10 квітня 2000 р. в м. Коломия від Симчича М., 1923 р.н.

³³ Пасічник Б. Криївки. За Вільну Україну. – 2002 р. – 20-21 вересня.

Істотним елементом повстанської боротьби було знання терену. Як правило, повстанці влаштували свої засідки у тих місцях, які сприяли після нанесення удару вдалому відступу, розпорошувались на невеличкі групи і потім всі збирались в умовленому місці, і таким чином, уникали переслідування³⁴. Особливо це важило в такому тактичному заході як прорив, коли будучи оточеними, вони займали кругову оборону і за будь-яку ціну намагалися протриматись до ночі, а тоді одночасно вдаряли в різні сторони, не даючи ворогові зосередитись і сконцентрувати сили на головному відтинку. Після прориву знову ж збирались у визначеному місці. Детальне знання терену дозволяло повстанцям будувати криївки у тих місцях, звідки вони могли зимою підтримувати зв'язок із населенням, яке забезпечувало їх побут.

Повстанці добре опанували мистецтво конспірації. Перш за все вона виявилась в приховуванні свого справжнього імені. Засадничих обмежень чи зобов'язуючих правил у цьому не було. Переважно псевда давали за якусь певну рису характеру або випадок. Заборонялось обирати псевда, які компрометували визвольну боротьбу³⁵, наприклад, "Гітлер", "Чорт" та інші. Адже складалась парадоксальна ситуація, коли у відзначенні треба було вказати, що за успіхи у визвольній боротьбі нагороджується, наприклад, "Сталін" чи "Кат".

Про вміння та навички конспірації свідчать побудова знаменитих повстанських криївок, деякі з них функціонували до половини 50-их рр. та навіть до розвалу СРСР³⁶. У визвольній боротьбі вони стали основним способом порятунку від загрози фізичного знищення. Особливо це було характерно в зимовий період, коли майже вся воююча сторона переходила на підземний спосіб життя. Криївки також будували і для заховування продуктів харчування, зброї, медикаментів, повстанських архівів. Якщо шукати аналогів такому досвіду, то його можна порівняти з вмінням козаків переховуватись від своїх ворогів під водою, за допомогою соломинок, через які вони дихали. Повстанські криївки були ще однією особливістю ведення визвольної боротьби, а про їх значення і роль свідчить той факт, що більшовики зібрали понад 700 різних їх схем і детально вивчали та обговорювали на своїх вишколах³⁷.

Надзвичайно важливим для конспіраційних засад було вміння повстанців заплутувати свої сліди. Особливо це важливо зимою, коли по них можна було легко виявити місце їх постою. Плутання слідів було своєрідною школою мистецтва конспірації. Найчастіше для цього використовували лісові потічки. Про це зокрема стверджує Л.Шанковський: "...часами слід обривався на потоці, або в гущавнику. Коли енкаведисти брели потоком, щоб знайти слід, де відділ вийшов з потоку, вони натрапляли на міни. Почалося шукання за мінами в потоці, або гущавнику, а за той час відділ зумів відірватися від погоні"³⁸. Часто зимою вдавались повстанці і підпільники до таких хитрощів ходьби, сліди якої справляли враження руху в протилежну сторону. Також робили

³⁴ Ярмо. Наскок на райцентр Отинію // Літопис УПА. – 1989. – Т. 4. – С. 30.

³⁵ Кириченко Ю. Нариси з історії українського національно-визвольного руху. – С. 82.

³⁶ Потічний П. Боротьба проти підпілля в Західній Україні // Літопис УПА. – 2002. – Т. 31. – С. 27.

³⁷ Там само.

³⁸ Шанковський Л. Українська Повстанча Армія // Історія Українського війська: Друге доповнене видання. – Венніпег; Канада, 1953. – С. 136.

³⁹ Маяк. Остання зустріч // Літопис УПА. – 1983. – Т. 4. – С. 122.

різновидні пристосування, імітуючі, наприклад, зачий слід. Про таку триніжку, яка при ходьбі нагадувала стрибки зайця, розповів В.Тарасович³⁹.

Повстанці навчилися різним способам приховування вогню. Для цього найчастіше використовували сухі дрова, які не виділяли диму під час згорання. У дощову сиру погоду, як правило, старались не палити через те, що запах диму було чути на далекі відстані, і це могло вказати на присутність повстанців у терені. Щоб замаскувати дим, учасники визвольної боротьби вдавались і до різних методів. Як описує І.Дмитрик⁴⁰, під час переходу лінії фронту, коли вони опинились в лісах біля села Розгірче на Стрийщині, для маскування вогню поробили стіни з гілляк смереки. Дуже часто вогонь розкладали в середині повстанських будівель. Про розкладання вогню у колибі, наприклад, згадує повстанець "Тиміш"⁴¹. Іноді вогонь розпалювали біля самого стовбура дерева, недалеко від потічка. Це робилося для того, щоб дим з вогню розсіювався поміж гілля дерев, а воду можна було негайно використати при запалюванні стовбура⁴². До своєрідного маскування вдавались підпільники і повстанці, які проживали в криївках, бункерах зимою. Дуже часто їх будували неподалік старого дуплистого дерева. До нього прокопували вузький тунель з криївки і через нього дим випускали у стовбур, який його поглинав і розсіював⁴³.

Прикметною ознакою повстанців була їх висока культура. Цьому сприяв інтелектуальний рівень учасників повстанського руху. Серед них було багато талановитих і здібних людей, які у край несприятливих умовах виготовляли побутові речі, військову техніку без фабричного устаткування. Вони переробляли найрізноманітнішу зброю ворогів та пристосовували її до вимог своєї тактики боротьби. Дуже часто зі снарядів виготовляли міни, які розставляли на стежках відступу, або обставляли ними підступи до своїх бункерів і криївок⁴⁴. Карабіни, які вистрілювали по одному патрону, переробляли у напівавтомати, про що зокрема розповів командир Групи "Буг", полковник В.Левкович.⁴⁵

Важливим було друкування та розмноження підпільної літератури. Про це свідчить хоча б такий факт, як розконспірація більшовиками підпільної друкарні Станіславського окружного проводу ОУН, звідки було забрано 5000 екземплярів брошур⁴⁶. Повстанські лікарі в польових умовах проводили складні операції, які важко здійснити медичним фахівцям в належних медичних умовах. Про швидке одужання від поранення розривною кулею в руку знаменитого повстанського командира "Різуна", якого оперував лікар О.Зеленюк, описує М.Когут⁴⁷. Про врятування життя стрільцеві, який перебував у безнадійному стані, зокрема проведення операції черевної порожнини з видаленням кулі, розповіла К.Гаврилів, яка медичні знання отримала лише на вишколі у підпіллі.

³⁹ Дмитрик І. Записки українського повстанця (В лісах Лемківщини). – Львів: Червона Калина, 1992. – С. 45.

⁴⁰ Тиміш. Знав і я його // Літопис УПА. – 1989. – Т. 4. – С. 122.

⁴² Мірчук П. Українська Повстанська Армія. – С. 178.

⁴³ Соловій Ф. "Повстанський мартиролог Стрийщини 1930–1950-х років". – Стрий: Щедрик, 1999. – С. 281.

⁴⁴ Хрін С. Зимою в бункері // Літопис УПА. – Т. 30. – С. 384.

⁴⁵ Архів автора. Спогади В.Левковича 1920 р.н. від 27 лютого 2001. м.Червоноград.

⁴⁶ Лялька Я. Передмова // Літопис Нескореної України. – Кн. 2.– С. 45.

⁴⁷ Когут М. Командир Різун. – Дрогобич, 2001. – С. 19.

⁴⁸ Хомій-Камінська Є. Спогад // Літопис Нескорені України. – 1993. – Кн. 1. – С. 611.

Дуже часто народні знання з медицини ставали засобом консолідації підпільників і повстанців від каральних загонів. Є чимало свідчень, коли селяни переховували повстанців, намотавши на тичку соломі і застромивши її біля воріт. За прикметами того часу це означало, що в хаті є хворий на тиф. Як правило, каральні загони оминали такі хати, або старались не контактувати з людьми цих осель. Про такий випадок зі свого повстанського життя, наприклад, описує Є.Хомій-Камінська⁴⁸.

Для конспірації повстанці вдавалися до такого засобу як посипання слідів перцем, щоб по запаху собака не міг віднайти переслідуваних. Про широке використання такого засобу свідчить повстанська побутова пісня, в якій співається: "Гей! Гей! Діду, діду, перчику набирай, стежечку коло хати перчиком посипай". В іншому випадку перешкодою для більшовицьких собак ставав запах свійських тварин: коли будували криївки, вхід до яких було побудовано з місця їх розташувань⁴⁹.

Не менш важливу роль відігравали народні знання в сфері повстанського харчування. Виготовлення виробів з м'яса, а також їх довготривале зберігання в умовах боротьби було можливе лише при використанні досвіду традиційного харчування. Станичний А.Галайбіда згадує, що для зберігання м'яса вони коптили ковбаси, м'ясо маринували або засолювали в бочки, а вуджену заливали товщем для підпільних магазинів⁵⁰. Інший учасник визвольної боротьби Й.Ковалик⁵¹ стверджує, що продукти харчування вони зберігали в спеціальних криївках. В основному це були такі харчі як топлене масло та сухарі тривалого зберігання⁵².

Про широке коло світопізнання повстанців свідчили їх обізнаність з космогонії і астрономії. Особливо це мало значення взимку, коли за природними прикметами можна було передбачити випадання снігу, завірюху, які маскували сліди при підході до крийвок і виході з них. Часто повстанці діставали таку інформацію від селян, які їх вчили: "Якщо шишки на верхах ялин, то зима буде сильна, при кінці – "завилиста", коли на середині – буде морозний січень; як на долі – сильна заметіль на початку зими". Завдяки знакам природи, повстанці могли вночі орієнтуватися в часі і в терені. Народні знання про природні явища були обов'язковими для повстанських і підпільних вишколів. Про це зокрема свідчить спогад повстанця "Чорноморця", а також вишкільні програми старшин, підстаршин, стрільців, подані С.Хмелем (С.Француляк) у книжці "Українська партизанка".

Висока культура щоденного побуту повстанців формувала багатогранність їх світоглядних та ідейно-патріотичних засад, сприяла гармонійному поєднанню досвіду боротьби попередніх поколінь з повстанськими інноваціями. Завдяки такій злагожденості було досягнуто ступенево-вищого рівня розвитку визвольної боротьби як у методах і тактиці, так і в організаційних формах УПА. Ідея незалежності була глибоко втілена в широкі верстви українського народу, що дало новий поштовх до змагань за незалежність в кінці 80-х на початку 90-х років. Переконливим фактом національного піднесення став референдум 1 грудня 1991 р., на якому 90 відсотків населення України виявило волю жити в незалежній державі.

⁴⁸ Записано 16 вересня 2001 р. в с. Старі Стріліська Жидачівського р-ну від Костецького Є., 1927 р.н.

⁵⁰ Галайбіда А. Спогади станичного села Сільце Божиківське // Літопис УПА. – 1998. – Т. 12. – С. 245.

⁵¹ Ковалик Й. Як нас, галичан, "визволяли" // г.Нескорені. – 1993. – Т. 12. – С. 245.

⁵² Хрін С. Зимою в бункері // Літопис УПА. – Т. 31.